

II

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Ὁ ἄνθρωπος ἔχει δύο εἰδῶν προβλήματα· ἐκεῖνα τὰ ὅποια τὸν περιβάλλουν καὶ αὐτὰ τὰ ὅποια δημιουργεῖ ὁ ἴδιος. Τόσον τὰ πρῶτα ὅσον καὶ τὰ δεύτερα τὸν προϋποθέτουν, διὰ νὰ παρουσιασθοῦν ἢ διὰ νὰ προκύψουν. Εἰς τὰ προβλήματα τῆς πρώτης κατηγορίας ὁ ἄνθρωπος ἀντιτάσσει τὴν τέχνην του, εἰς τὰ προβλήματα τῆς δευτέρας κατηγορίας τὴν ἠθικὴν του. Μίαν νεροποντὴν εἶναι δυνατὸν νὰ τὴν ὑποστῇ, ἀλλὰ καὶ νὰ τὴν ἀποφύγῃ. Κατεσκεύασε διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τὴν στέγην του καὶ αὔριον θὰ προγραμματίσῃ ἐπιστημονικῶς, πότε καὶ ποῦ χρειάζεται νὰ βρέξῃ.

Ἦδη ὅμως ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων ἀντελήφθη τὴν βροχόπτωσιν ὡς ἀποτέλεσμα τῆς διαγωγῆς του. Τὴν ἐξήγησεν ὡς ἀνταμοιβὴν ἢ ὡς τιμωρίαν καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐδημιούργησε μίαν προβληματικὴν κατάστασιν, ἣ ὅποια τὸν ἔθεσεν ὑπὸ αἵρεσιν εἰς τὴν σχέσιν του πρὸς τὸν κύριον τῆς βροχῆς. Ἐνῶ τὸ πρόβλημα εἶχεν ἀντικειμενικὸν χαρακτῆρα, παρουσίασε μίαν ὑποκειμενικὴν διάστασιν, ἣ ὅποια ἐξέφρασε τὴν ἀπαίτησιν τῆς συγγνώμης, ἐφ' ὅσον «ὁ πατὴρ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους»¹. Ὁρισμένοι βεβαίως ἔλυσαν κατὰ γόρδιον τρόπον τὰ ζητή-

1. Κατὰ Ματθ. Ε' 45

Σ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

ματα τῆς σχέσεώς των πρὸς τὸν Θεόν. Σήμερον ὅμως ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη δημιουργεῖ διὰ τῆς προκλήσεως καιρικῶν συνθηκῶν ὄχι μόνον στρατηγικὰ ἐπιτεύγματα μετεωρολογικῆς φύσεως π.χ. εἰς τὸ Βιετνάμ, ἀλλὰ καὶ ἀτυχήματα, ὅπως τὴν πλημμύραν τοῦ παρελθόντος Ἰουνίου εἰς τὴν Ἀμερικὴν με τοὺς 192 νεκροὺς καὶ τὴν ὑλικὴν καταστροφὴν ἑνὸς περίπου δισεκατομμυρίου δολλαρίων. Ἡ ἐπέμβασις αὐτῆ τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς ἀτμοσφαιρας προκαλεῖ διὰ τοῦτο τὸν φόβον, μήπως μεταβληθῇ τὸ παγκόσμιον κλίμα με ἀνυπολογίστους τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἐπιπτώσεις διὰ τὴν ζωὴν¹.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ προβλήματα, τὰ ὅποια εὐρίσκονται εἰς τὸ περιβάλλον τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ὁποίων ἡ λύσις ἐξαρτᾶται βασικῶς ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν συνθηκῶν, ὅσα προβλήματα προκύπτουν ἐκ τοῦ τρόπου τῆς σκέψεως καὶ τῆς πράξεως, εἶναι δυνατὸν νὰ λυθοῦν, μόνον ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος ἀλλάξῃ διαγωγὴν. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι διὰ τὸν ἄνθρωπον ἡ δυσκολία ἐγκεῖται εἰς τὸν ἄνθρωπον. Συμβαίνει ἐν τούτοις ἡ ἐποχὴ μας νὰ προσανατολίζῃ ἐκ συστήματος τὴν προσοχὴν εἰς τὴν λύσιν τῶν ἀντικειμενικῶν δυσχερειῶν τῆς ζωῆς, νὰ συνδέῃ τὸν ἄνθρωπον πρακτικῶς πρὸς τὴν μέθοδον, ἡ ὁποία διευθετεῖ τὴν δυσκολίαν, χωρὶς νὰ τὸν προβληματίζῃ προσωπικῶς. Ὅ,τι καλύπτεται ὑπὸ τὸν ὄρον «τεχνική», παρουσιάζεται ὡς σύνολον δυνατοτήτων διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἔργων χωρὶς τὴν συμμετοχὴν τῶν ἐνδιαφερομένων. Ἡ διευθέτησις αὐτὴ δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὴν σχέσιν πρὸς τὴν φύσιν, ἀλλ' ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὰ ζητήματα, τὰ ὅποια δημιουργεῖ ὁ τρόπος τῆς συμπεριφορᾶς. Διὰ τῶν τεχνικῶν δηλαδὴ λύσεων ὁ ἄνθρωπος τακτο-

1. «Die Zeit», 23 Ἰουνίου 1952

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ποιεῖται εἰς τὴν ζωὴν, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ, τί τοῦ συμβαίνει. Τὸ γεγονός αὐτὸ παρουσιάζεται διὰ πρώτην φοράν εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ οὐσιαστικῶς θὰ ἐσήμαινε τὸ τέλος τῆς, ἂν πράγματι κατέληγεν εἰς τὴν διάστασιν τῆς ἐνεργητικῆς στάσεως εἰς τὸν κόσμον καὶ τῆς συνειδήσεώς της.

Ὅ,τι καλεῖται «ἱστορικὸς» χρόνος, εἶναι ἡ ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος ἀνεκάλυψε τὸν ἄνθρωπον. Ἴσως μάλιστα ἡ ἀνακάλυψις αὕτη ἀποτελεῖ συγκριτικῶς πρὸς τὸν ὑπόλοιπον βιολογικὸν κόσμον τὸν ἀνθρώπινον χαρακτῆρα κατ' ἐξοχὴν. Τὰ ζῶα προβληματίζονται ὡς πρὸς τὴν τροφήν, τὴν ἀναπαραγωγὴν καὶ τοὺς ἐχθρούς των. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως ἐπέτυχε ὄχι μόνον νὰ ἐπιβληθῇ τῆς φύσεως, ἀλλὰ νὰ δημιουργήσῃ καὶ τὰ γεγονότα τῆς ἱστορίας, ἡ ἀνάπτυξις τῶν ὁποίων ὑπῆρξε μία συνεχὴς δοκιμασία τῆς σχέσεώς του πρὸς τὴν ὑπαρξίν του. Ἐπειδὴ τὴν πνευματικὴν αὐτὴν κρίσιν, ἐκ τῆς ὁποίας προέκυψεν ὁ πολιτισμὸς ὡς σύνολον θεσμῶν καὶ ἰδρυμάτων διὰ τὸν ἔλεγχον τῆς κοινωνικῆς πράξεως, προέκάλεσεν ἡ μονιμοποίησις τῆς διαμονῆς πλησίον τοῦ ἀγροῦ, ὥστε νὰ γίνῃ σύγκρισις τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνασφαλείας τοῦ ἀστέγου βίου πρὸς τὴν ἐργασίαν ὡς ὑποχρέωσιν τῆς γῆς νὰ προσφέρῃ ἀναγκαστικῶς τὴν τροφήν, τὴν ἱστορίαν ἐγκαινιάζει ὁ γεωργικὸς κόσμος.

Ἀπὸ μιᾶς ἄλλης ἀπόψεως ἡ ἐγκατάστασις εἰς τὴν γῆν (ἡ ὁποία ὠδήγησεν εἰς τὴν προσωποποίησιν τοῦ ἀσταθμήτου παράγοντος ἕνεκα τῆς σημασίας τῶν γυναικῶν διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἀγροῦ καὶ τῶν ἀνδρῶν διὰ τὴν ἄμυναν καὶ τὴν διοίκησιν τῆς κοινότητος) ἐδημιούργησε λόγω τῶν καιρικῶν καταστροφῶν καὶ τῶν κρατικῶν ὑποχρεώσεων μίαν σύγκρουσιν πρὸς τὴν τροφὸν ἢ τὸν ἐπιστάτην τῆς ζωῆς, εἰς τρόπον ὥστε τὴν

Σ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

ιστορίαν νὰ ὀροθετῆ ὁ θεός, ἔναντι τοῦ ὁποίου ὁ ἄνθρωπος ἐθεώρησε τὸν ἑαυτὸν του ὑπεύθυνον. Ἐπειδὴ συνήθως ὁ προβληματισμὸς αὐτὸς εἶναι συνακόλουθον τῆς γραμματικῆς ἐκπαιδεύσεως ἑνὸς λαοῦ, ὅπως συνέβη π.χ. εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ὅπου ὁ ναὸς ἐγνωστοποίησε τὴν θεϊαν περιουσίαν, ἢ τὴν Παλαιστίνην, ὅπου ὁ Μωϋσῆς ἐδημοσίευσεν τὴν θεϊαν θέλησιν, ὁ ἱστορικὸς κόσμος ὀροθετεῖται διὰ τῶν γραμμάτων.

Ὅπου τὰ ὑπερφυσικὰ πρόσωπα ὑπεχρεώθησαν διὰ τῆς πτώσεως τοῦ βασιλικοῦ καὶ τοῦ ἀριστοκρατικοῦ καθεστῶτος νὰ ἐγκαταλείψουν τὸν κοινωνικὸν χῶρον, ἢ γραφῆ ἐξέφρασε τὴν ἀπαίτησιν τῆς ἰσονομίας. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ «πτερόεντα ἔπη» τοῦ μύθου συνεδέθη ὡς «πεζός» λόγος πρὸς τὰ ποσοτικὰ μεγέθη τοῦ ναυτικοῦ ἐμπορίου εἰς τὴν Ἰωνίαν. Ἐκεῖ ἀντέκρουσε ὡς σύμβολον τῆς ἀμεροληψίας τὴν ὑποκειμενικότητα τῆς προφορικῆς παραδόσεως καὶ μὲ τὴν περιωπὴν αὐτὴν ἀνέλαβε νὰ ρυθμίσῃ τὸν πολιτικὸν βίον. Ἐν συνεχείᾳ παρουσίασε τὸ περιβάλλον τῆς ζωῆς ὡς ἀντικειμενικὸν μέγεθος τῆς τάξεως καὶ οὐσιαστικῶς ἔθεσε τὸν ἄνθρωπον πρὸ τοῦ αἰτήματος νὰ συμμορφωθῆ πρὸς τὴν ὑποδειγματικὴν ἀρμονίαν. Ἐφ' ὅσον ἴσχυσεν ἡ πολιτικὴ νομοτέλεια, ὁ ἐποπτικὸς αὐτὸς παράγων τῆς κοσμιότητος ἐθεωρήθη ἄσχετος τῶν ἀνεξελέγκτων διαθέσεων τῆς θείας σφαίρας καὶ τῶν σκοπιμοτήτων τῆς ἀνθρωπίνης δυνατότητος. «Κόσμον τόνδε, τὸν αὐτὸν ἀπάντων, οὔτε τις θεῶν οὔτε ἀνθρώπων ἐποίησεν»¹. Ἐκ παραλλήλου διὰ τοῦτο πρὸς τὴν ἐναρμόνισιν τῶν κοινωνικῶν ἐκδηλώσεων, ὅ,τι ἔτρεφε καὶ ὑπεβάσταζε τὴν ζωὴν, ἐξέφρασε τὴν ἀπαίτησιν τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ προέβαλε διὰ τῆς βιολογικῆς του δρα-

1. Ἡράκλειτος (Diels I B' 30)

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

στηριότητα ως «φύσις». Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς δημοκρατίας ἀπετέλεσεν εἰς τὴν μητροπολιτικὴν Ἑλλάδα τὸ πρότυπον τῆς ζωῆς, ἡ ὁποία διὰ τῆς τέχνης ἔπρεπε νὰ μιμηθῆ τὰ χαρακτηριστικὰ του φαινόμενα, τὰ ὁποῖα «ὡς οἶόν τε κάλλιστα ἔχειν, οὕτω πέφυκε»¹. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πληθυντικῆς ἐξουσίας καὶ τὴν ἐμφάνισιν «αὐτοκρατορικῶν» ἀνδρῶν εἰς τὸν Ἑλληνιστικὸν χῶρον ἡ παραδειγματικὴ πραγματικότης ἀνεγνώρισεν ἓνα ὑπερκόσμιον ἔλεγχον, ὁ ὁποῖος κατὰ τοὺς νεωτέρους Εὐρωπαϊκοὺς χρόνους ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ ἀντιμυθικοῦ αἰτήματος τῆς φυσικῆς «αἰτιότητος». Εἰς τὴν ἐποχὴν μας τὰ δεδομένα τῆς ἐμπειρίας ἀποβάλλουν τὴν διδακτικὴν τῶν σημασίαν, διὰ νὰ μετασχηματισθοῦν ἀναλόγως τῶν ἐπιστημονικῶν μεθόδων, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐξαφανίζεται ἡ βᾶσις, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐθεμελίωσεν ὁ ἄνθρωπος μέχρι στιγμῆς τὴν ἐμπειρίαν τοῦ κόσμου.

Ὅντα καὶ γεγονότα πολιτογραφοῦνται σήμερον εἰς τὴν ζωὴν, ἐφ' ὅσον ἐπιτρέπουν τὴν «τεχνικὴν» τροποποίησιν τῆς δομικῆς καὶ τῆς λειτουργικῆς τῶν ἐκφράσεως. Αὐτὴν τὴν φορὰν δὲν προβληματίζεται ἡ σκέψις ἐνώπιον τῆς «φύσεως» νοουμένης ὡς αὐτοδυνάμου ἐγγυήσεως διὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ ἦθος, ἀλλ' ἐνώπιον τῆς ἱστορίας, ἡ κατεύθυνσις καὶ τὰ προβλήματα τῆς ὁποίας ἐξαρτῶνται βασικῶς ἐκ τοῦ μετασχηματισμοῦ τῶν φυσικῶν φαινομένων. Δὲν ἀντιμετωπίζει ὡς ἐκ τούτου ὁ ἄνθρωπος ἓνα ἐξωτερικὸν κίνδυνον, ἀλλὰ τὴν σύμφυσίν του πρὸς τὴν ὕλην. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἡ συνείδησις τῆς ἱστορίας δὲν ἀποτελεῖ ἀπλῶς μίαν θεωρητικὴν ἀπασχόλησιν, ἀλλὰ τὴν ἐγρήγορσιν

1. Ἀριστοτέλους: Ἠθικῶν Νικομαχείων Α' 10 (p. 1099 b 21/22)

Σ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

του πνεύματος ἐντὸς τοῦ «τεχνικοῦ» κόσμου. Διὰ τῆς ἀνασυντάξεως τῶν καταστατικῶν στοιχείων τῆς πραγματικότητος τερματίζεται ὅπωςδήποτε ἡ ἐποχὴ τῆς γνώσεως, ἡ ὁποία συνέδεσε τὸν ἄνθρωπον πρὸς ὅ,τι δὲν ἦτο αὐτὸς ὁ ἴδιος. Τὸ ἰδεῶδες τοῦ πνεύματος ὑπῆρξε μέχρι τώρα νὰ συμπέσῃ πρὸς τὴν ἄρνησίν του, νὰ υπερπηδήσῃ τὸν ἄνθρωπον, διὰ νὰ παρουσιάσῃ τὰ «πράγματα». Εἰς τὴν ἐποχὴν μας ὁμως λήγει ὁ αἰὼν τοῦ κόσμου εἰς τὴν ἀντικειμενικὴν του ἐκδήλωσιν καὶ ἀρχίζει ὁ καιρὸς τῆς πνευματικῆς κοσμογονίας. Ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ κερδίζῃ ἀπὸ τώρα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τὴν ἐμπειρίαν του μόνον κατ' ἀναφορὰν πρὸς ὅ,τι ἀντικειμενικῶς τὸν περιβάλλει, ἀλλὰ κυρίως εἰς τὴν σχέσιν του πρὸς τὴν ἰδικὴν του ἀντικειμενικὴν ἔκφρασιν. Ἡ πραγματικὴ γνώσις θὰ εἶναι δηλαδὴ αὔριον αὐτεπίγνωσις, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον σημαίνει, ὅτι κατ' οὐσίαν ἡ πνευματικὴ σύλληψις τοῦ περιβάλλοντος τῆς ζωῆς θὰ παρουσιάζεται ὡς οἰκοδομικός του παράγων.

Τὸ γεγονός αὐτὸ συνέβη ἐν τούτοις καὶ ἄλλοτε εἰς τὸν κόσμον. Ἀφ' οὔτου ὁ ἄνθρωπος χαρακτηρίζει ἐννοιολογικῶς τὰ πράγματα τῆς φύσεως, τὰ ἐξαναγκάζει νὰ παρουσιάσουν τὴν ὄψιν ἐκείνην, ἡ ὁποία τοῦ ἐπιτρέπει νὰ τὰ ἐλέγχῃ. Διὰ πρώτην φοράν ἀπεκάλυψε τὸν ἄνθρωπον ὡς κοσμικὸν παράγοντα ἡ γλωσσοσῆ. Αὐτὴ καθώρισε τὰ γνωρίσματα καὶ τὴν συμπεριφορὰν τῶν ὄντων καὶ ὅπου δὲν συνεμορφώθησαν, ἐνέπνευσε τοὺς τρόπους τῆς δυναμικῆς των δεσμεύσεως. Ἡ ζωγραφικὴ καὶ τὸ βέλος ὑπῆρξαν ἐπακόλουθα τοῦ ὀνόματος, τὸ ὁποῖον συνέλαβε πνευματικῶς τὴν τροφήν τῆς ζωῆς. Αὐτὸ βεβαίως δὲν σημαίνει, ὅτι λεκτικῶς ἢ τεχνικῶς ὑπετάγησαν τὰ πάντα εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἐρμηνεύει ὁμως τὴν δαιμονοποίησιν τῶν ἀσταθμῶν (γλωσσικῶς ἀδε-

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

σμεύτων) ὄρων ζωῆς. Ὅτι ὁμως ἐξουδετερώθη διὰ τῆς ὀνομασίας τῶν χαρακτηριστικῶν του ἰδιοτήτων (καὶ κατὰ συνέπειαν διὰ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἀσθενῶν του σημείων), ἔπαυσε νὰ συμπεριφέρεται «χωρὶς λόγον», διὰ νὰ τακτοποιηθῆ ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἀνθρωπίνης ἀρμοδιότητος.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἡ γλῶσσα ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἀπόδειξις τῆς παρουσίας τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐκτοτε τὰ ὄντα δὲν εἶναι ἀνεξέλεγκτα, ἀλλὰ λογόδοτοῦν διὰ τὸν τρόπον τῆς συμπεριφορᾶς των. Ὅταν διὰ τοῦτο δὲν ὑπακούουν εἰς τὴν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου, ὑποτάσσονται εἰς μίαν κοσμικὴν τῆς ὑπόστασιν, ἡ ὁποία ἐλέγχει τὸν ἀστάθμητον παράγοντα. Τόσον εἰς τὴν πρᾶξιν ὅσον καὶ διὰ τῆς ἀναφορᾶς τῆς εἰς μίαν ἰδανικὴν ἐξουσίαν ἡ γλῶσσα ἐτακτοποίησε τὸν κόσμον. Συνεφιλίωσε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸ περιβάλλον του καὶ τὸν παρουσίασεν ὡς ἀξίωμα τῆς φυσικῆς τάξεως. Ἐὰν ἀργότερον ἡ ἐπιστήμη διεπίστωσεν ἐσωτερικοὺς δεσμοὺς μεταξύ τῶν ἐμπειρικῶν φαινομένων καὶ ἦτο εἰς θέσιν νὰ προκαθορίζη τὴν ἐξέλιξιν των, συνέχισε τὸν πνευματικὸν αὐτὸν ἔλεγχον ἐπὶ τῆ βάσει τῶν ἱστορικῶν τῆς δυνατοτήτων. Σήμερον ὁμως ἀναθεωρεῖ τὴν κοσμικὴν τάξιν, εἰς τρόπον ὥστε ὁ ἄνθρωπος νὰ μὴ συνδέεται μόνον πρὸς τὴν δεδομένην, ἀλλ' ἰδίως πρὸς μίαν «τεχνικὴν» πραγματικότητα, ἡ ὁποία τὸν προϋποθέτει, διὰ νὰ ὑπάρξη καὶ νὰ λειτουργήσῃ. Ἡ γλῶσσα ἐξακολουθεῖ ἐν τούτοις γενικῶς νὰ βασίζεται εἰς τὴν πεποίθησιν, ὅτι τὰ ὄντα, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται ἡ ζωὴ, περιβάλλουν τὸν ἄνθρωπον, ὅπως ἄλλοτε τὰ φυσικὰ γεγονότα. Ὅτι θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ προβάλλουν τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὰ ἔξω καὶ νὰ συμπεριφέρωνται, ὅπως τὸ ἐπιβάλλει ἐκεῖνος, ἔστω

καί ἂν δὲν τὸ ἀντιλαμβάνεται ἢ χωρὶς τὴν θέλησίν του, εἶναι μία νέα κατάστασις, ἢ ὅποια εἰς τὸ μέλλον θὰ προσανατολίση τὴν γλῶσσαν πρὸς τὰ ἔσω. Ἐντὶ νὰ ὀρίξη τὰ γνωρίσματα τῶν πραγμάτων τοῦ περιβάλλοντος, ὁ αὐριανὸς ἄνθρωπος θὰ ἐρωτήσῃ, διατί παρουσιάζονται, ὅπως τὸν προβληματίζουν. Δὲν θὰ εὕρη ὅμως τὴν αἰτίαν ἐντὸς τῶν φαινομένων, τὰ ὅποια τὸν ἀπασχολοῦν, ἀλλ' εἰς τὴν ἱστορικὴν συνθήκην, ἢ ὅποια τὰ συγκροτεῖ καὶ εἰς τὴν ἰδικὴν του διαγωγὴν, ἢ ὅποια ἐπιτρέπει τὴν ἔκφρασίν των.

Μέχρις ὅτου συντελεσθῇ ὁ γλωσσικὸς αὐτὸς μεταπροσανατολισμὸς, τὰ ἐμπειρικὰ «δεδομένα» δὲν θὰ ἐλέγχωνται διὰ μέσου τῆς πνευματικῆς των διαστάσεως. Θὰ σχηματίζονται καὶ θὰ ἐνεργοῦν, χωρὶς ὁ λόγος νὰ ἐννοῇ, περὶ τίνος πρόκειται, ἐφ' ὅσον δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸν τρόπον ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ δραματικὸν εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν εἶναι, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν προσδιορίζεται εἰς τὴν ἐποχὴν μας μόνον ὑπὸ τῶν μέσων, τὰ ὅποια θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκπληρώσουν τὴν πρόθεσίν του, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ ὅρου τῆς ἐκπληρώσεως αὐτῆς. Ἡ γλῶσσα ὡς προσδιορισμὸς τῆς διαγωγῆς τῶν ὄντων ὑποθάλλει τὴν ἐπαναστατικὴν των διάθεσιν ἐναντίον τοῦ ὑποκειμενικοῦ των ἐλέγχου. Ἡ προδοσία βεβαίως αὕτη ἀντισταθμίζεται ὑπὸ τοῦ γεγονότος, ὅτι γλωσσικῶς ἐπίσης διεξάγεται ὁ ὑπὲρ ὅλων ἀγῶν τοῦ «ἐξανθρωπισμοῦ» τῆς τεχνικῆς. Ἡ γλῶσσα διὰ τοῦτο παίζει τὸν ρόλον ἑνὸς «διπλοῦ» κατασκόπου. Ἀπὸ τῆς μιᾶς πλευρᾶς ἀνιχνεύει τὴν συμπεριφορὰν τῶν πραγμάτων καὶ μᾶς πληροφορεῖ ἀναλόγως, ἀπὸ τῆς ἄλλης ἐξιχνιάζει τὴν ἰδικὴν μας διαγωγὴν καὶ εἰδοποιεῖ καταλλήλως τὰ πράγματα, ὥστε νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὰ τρωτὰ μας σημεῖα. Εἰς τὴν γλῶσσαν λοι-

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

πὸν παίζεται αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἡ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ μέθοδος, διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος ἐδημιούργησε τὴν πνευματικὴν διάστασιν τῆς πραγματικότητος, ἐνισχύει σήμερον τὴν ἐκπραγμάτωσίν του. Ἀντὶ νὰ καθορίζη ἐκεῖνος τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ κόσμου, ὑποτάσσεται ὁ ἴδιος εἰς τὴν γλωσσικὴν τῆς δικαιοδοσίαν, ἡ ὁποία τοῦ ἐπιβάλλει διὰ μέσου τῆς θελήσεώς του τὴν «τεχνικὴν» τῆς σκοπιμότητα. Ἐὰν διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὁ ἄνθρωπος θὰ ἤθελε νὰ διατηρήσῃ τὴν ἐπιτακτικὴν του θέσιν εἰς τὸν κόσμον, θὰ ἔπρεπε νὰ ἐννοήσῃ, πῶς σχετίζεται πρὸς τὰ γεγονότα τῆς «τεχνικῆς». Πρὸ παντὸς ἄλλου ὀφείλει δηλαδὴ νὰ περιορίσῃ πνευματικῶς τὴν ὕπαρξίν του εἰς τὴν δυναμικὴν τῆς συνάρτησιν πρὸς τὴν ἀντικειμενικὴν τῆς προβολῆν.

Ἀφ' ὅτου ἐφιλοξένησε τὸν ἀνθρώπινον χαρακτῆρα τῶν ὄντων, ἡ γλῶσσα ἔγινε «τὸ σπίτι τοῦ εἶναι»¹. Ἐντὸς τοῦ κοσμολογικοῦ αὐτοῦ οἰκοδομήματος ὁ ἀρχιτέκτων οὐσιαστικῶς ἀπεκλείσθη ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς πραγματικότητος, οὕτως ὥστε νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ λεχθῆ, ὅτι «τὰ γλωσσικά μου ὅρια σημαίνουν τὰ ὅρια τοῦ κόσμου μου»². Ἡ πνευματικὴ σύλληψις τοῦ περιβάλλοντος ἔχει ὡς ἐκ τούτου ἀνθρώπογονικὸν χαρακτῆρα. Εἰς τὴν ἐσχάτην φάσιν τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς λέγεται, ὅτι «τὸ διαρκὲς μέλημα τοῦ φιλοσοφεῖν εἶναι νὰ γίνῃς πραγματικὸς ἄνθρωπος διὰ τῆς συνειδητοποιήσεως τοῦ εἶναι»³.

1. M. Heidegger: Über den Humanismus, Frankfurt a. M. 1947, σ. 5, - Unterwegs zur Sprache, Pfullingen 1950, σ. 267

2. L. Wittgenstein: Tractatus logico - philosophicus, London 1963, 5.6, σ. 114

3. K. Jaspers: Der philosophische Glaube, Zürich 1948, σ. 144

Σ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι κατ' οὐσίαν ἡ γλῶσσα δὲν ἀποδίδει ἀπλῶς, ἀλλὰ νοηματοδοτεῖ τὴν φύσιν· δὲν ἔχει ἱμπρεσσιονιστικόν, ἀλλ' ἐξπρεσσιονιστικόν χαρακτῆρα· δὲν δεσμεύεται ὑπὸ τῶν αἰσθήσεων, ἀλλ' ἐγκαινιάζει τὸν ἰδεαλισμὸν εἰς τὸν κόσμον. Ἐὰν ἡ γλῶσσα ἦτο ἠχητικὴ ἀπομίμησις τῶν πραγμάτων, δὲν θὰ ἔπαιζεν εἰς τὴν ζωὴν «σημαντικόν» ρόλον δὲν θὰ ἐχαρακτήριζεν, ἀλλὰ θὰ ἐπανελάμβανε τὰ φαινόμενα. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν τὰ διπλασιάζει, ἀλλὰ τὰ ἐξηγεῖ, δὲν συνεχίζει ἐπὶ ἄλλου ἐπιπέδου τὸν συμφυρμὸν τῆς αἰσθήσεως καὶ τοῦ ἀντικειμένου, ἀλλὰ τὸν διακόπτει. Τὸ ἔργον τῆς συνίσταται εἰς αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν διακοπὴν: εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῆς πραγματικότητος καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὸν ἐξ ἀνθρωπισμὸν τοῦ: «Ἡ γλῶσσα ἐπομένως ἀρχίζει, ὅπου σταματᾷ ἡ ἄμεσος σχέσις πρὸς τὴν ἐντύπωσιν καὶ τὸ πάθος τῶν αἰσθήσεων. Ὁ ἦχος δὲν εἶναι γλωσσικὸς ἦχος, ἐφ' ὅσον ἀποδίδεται ὡς καθαρὰ ἐπανάληψις—ἐφ' ὅσον τοῦ λείπει ταυτοχρόνως πρὸς τὴν θέλησιν τῆς νοηματοδοτήσεως καὶ τὸ ἰδιαίτερον στοιχεῖον τοῦ νοήματος. Ὁ σκοπὸς τῆς ἐπαναλήψεως εὐρίσκεται εἰς τὴν ταυτότητα—ὁ σκοπὸς τῆς γλωσσικῆς σχέσεως εἰς τὴν διαφορὰν»¹.

Ἐπὶ τοὺς ὅρους αὐτοὺς ἡ γλῶσσα ἐδημιούργησε τὴν πρώτην αὐτοσυναίσθησιν τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀνθρώπου. Ἐφ' ὅσον ἡ ἔκφρασις δὲν ἐξαρτᾶται εἰς τὴν διατύπωσίν της ἐκ τοῦ πράγματος, τὸ ὁποῖον προσδιορίζει—ἐφ' ὅσον δὲν καθορίζει τὸ πρᾶγμα τὴν ἔκφρασιν, ἀλλ' ἡ ἔκφρασις τὸ πρᾶγμα—, ὁ ἄνθρωπος «ἀντιλαμβάνεται», τί συμβαίνει, ἐννοεῖ δηλαδὴ προηγουμένως

1. E. Cassirer: Philosophie der symbolischen Formen, I. Die Sprache, Berlin 1923, σ. 135/36

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

αὐτὸς ὁ ἴδιος τὸ γεγονός καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς διαχωρίζει τὴν θέσιν του ἀπέναντί του: «Νὰ ἐκφράζεται, σημαίνει διὰ τὸ ὑποκείμενον, τὸ ὁποῖον ὁμιλεῖ, νὰ συνειδητοποιῆ· δὲν ἐκφράζει μόνον διὰ τοὺς ἄλλους, ἐκφράζει διὰ τὸν ἑαυτόν του, ὅ,τι βλέπει»¹. Ὡς κοινοποιήσις βεβαίως ἡ ἐκφρασις αὐτὴ ἀποτελεῖ μεταγενεστέραν γλωσσικὴν λειτουργίαν, κατάληξις τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ἡ γραφή. Ἀκόμη ὅμως καὶ ὡς ἀνακοίνωσις ἡ γλῶσσα δὲν περιορίσθη ἀπλῶς εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ὑπεχρέωσε (καὶ ὅπου διατηρεῖ τὴν αὐθεντικότητά της ἀναγκάζει) τὸν ἄνθρωπον νὰ διαλεχθῆ προηγουμένως μὲ τὸν ἑαυτόν του καὶ νὰ παραδώσῃ, ὅ,τι συνέλαβε μόνος του, εἰς τοὺς ἄλλους. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ δὲν ὑπῆρξεν ἐν τούτοις συνεπῆς καὶ ἀντὶ νὰ παρουσιάσῃ, παρεποίησεν ἐπανειλημμένως τὴν πραγματικότητα. Ἰδίως ὁ προφορικὸς λόγος ἐκράτησε τὸν ἀκροατὴν του ὑπὸ τὸ κράτος ἀνυποστάτων παραστάσεων, διὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἰδιωτικοὺς σκοποὺς ἐναντίον τοῦ κοινοῦ συμφέροντος. Ὁ ψεύτης ὅμως δὲν ταυτίζεται πρὸς τὸ περιεχόμενον τῶν πλασματικῶν του λόγων, ἀλλ' ἀντιθέτως διαστέλλει ἐν πλήρει συνειδήσει τὴν στάσιν του ἀπέναντί των ὡς αὐτουργὸς ἑνὸς προσοδοφόρου «παραλογισμοῦ».

Εἰς τὴν γραφὴν τὰ πράγματα ὑπῆρξαν συνεπέστερα, διότι τὸ συναίσθημα ἔπαιξε μικρότερον ρόλον καὶ ὁ χρόνος παρενέβαλε μίαν ἀπόστασιν, ἡ ὁποία ἐπέτρεπε τὴν κριτικὴν των ἀντιμετώπισιν. Ὅπου διὰ τοῦτο

1. M. Merleau-Ponty: Sur la philosophie du langage («Problèmes actuels de la Phénoménologie», ἐκδ. H. L. van Breda, Paris 1952, σ. 99)

Σ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

ἀπετολμήθη ἐγγράφως ἢ ψευδῆς εἶδησις, ἐξέθεσε τὸν δράστην — *scripta manent* — εἰς τὸν κίνδυνον τῆς διαπομπεύσεως ἐπὶ τῇ βάσει ἀναμφισβητήτων ἀποδείξεων. Ἐὰν ὁ προφορικὸς λόγος εἰς τὴν πραγματικὴν του λειτουργίαν προϋποθέτῃ μίαν διαλεκτικὴν σχέσιν τοῦ ὑποκειμένου πρὸς ὃ,τι ἐκφράζει καὶ πρὸς ἐκείνους, εἰς τοὺς ὁποίους ἀπευθύνεται, ἡ γραφὴ παρουσιάζεται ὡς ἐνδιάθετος διάλογος — εἶναι τὰ «εἰς ἑαυτὸν» τοῦ λόγου: «Νὰ ὁμιλῇ κανεὶς, σημαίνει πάντοτε νὰ ὁμιλῇ εἰς τοὺς ἄλλους, δηλαδή νὰ διδάσκῃ, ἐνῶ νὰ γράφῃ, σημαίνει νὰ ὁμιλῇ προηγουμένως εἰς τὸν ἑαυτὸν του. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ προφορικὸς λόγος παρουσιάζεται εἰς μεγαλύτερον βαθμὸν ὡς πρᾶξις, ἐνῶ ἡ γραφὴ μᾶς ἀναδιπλώνει μέσα μας καὶ ὑποχρεώνει τοὺς ἄλλους νὰ μᾶς μιμηθοῦν»¹.

Προτοῦ ὅμως ἡ γλῶσσα ἐκφράσῃ «ἐγγράφως» τὴν διαλεκτικὴν σχέσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν ἀντιληπτικὴν του ἰκανότητα, ἐδήλωσε τὴν ὑποκειμενικὴν του διάθεσιν ἀπέναντι τῶν ἐξωτερικῶν φαινομένων, οὕτως ὥστε νὰ χαρακτηρίσῃ περισσότερο ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἔλεγε καὶ ὀλιγώτερον, ὃ,τι ἐλέγετο: «Ἡ ἀληθινὴ σημασία ἐνὸς ὄρου εὐρίσκεται, ὅταν παρατηρῇ κανεὶς, πῶς τὸν μεταχειρίζεται ὁ ἄνθρωπος, ὅχι τί ἐκφράζει μέσῳ ἐκείνου»². Ἄνθρωποι μιᾶς ὠρισμένης νοοτροπίας ἐξέφρασαν βεβαίως τὰ πράγματα κατὰ παρόμοιον τρόπον, διὰ τὸν λόγον ὅμως αὐτὸν συνεκρούσθησαν πρὸς ὅσους τὰ παρετήρησαν ὑπὸ ἄλλο πνεῦμα: «Βάρβαρος»

1. L. Lavelle: *La parole et l'écriture*, Paris MCMXLIX, σ. 181

2. S. I. Hayakawa: *Symbol, Status and Personality*, New York 1963, σ. 5

ΗΛΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ὕπῃρξεν ὁ ἄναρθρος, αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἐπανελάμβανε τὴν συλλαβὴν «μπάρ». Μεταξὺ τῶν διαφόρων γλωσσῶν δὲν ἐπικρατεῖ ὅμως ἀπλῶς ἀνομοιότης «περιβλημάτων καὶ σημείων, ἀλλὰ μία διαφορὰ κοσμοθεωριῶν»¹. Τελικῶς διὰ τοῦτο ἔγινε σαφές, ὅτι δὲν ἐπρόκειτο περὶ ἀνικάνων νὰ ὁμιλήσουν, ἀλλὰ περὶ ἀλλοδόξων καὶ κατὰ τοῦτο ἐπικινδύνων ἀνθρώπων, ἡ νοοτροπία τῶν ὁποίων ὑπέσκαπτε τὴν συλλογικὴν στάσιν εἰς τὴν ζωὴν. Ὁ φόβος αὐτὸς δὲν χαρακτηρίζει μόνον τοὺς πρωτογόνους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ πανεπιστημίου, ὅπως ἐξομολογεῖται ὁ φοιτητὴς Bernd Gudter ἀπὸ τὸ Βερολῖνον: «Εἴμαστε μιὰ ομάδα· δὲν γνωρίζομαστε μεταξὺ μας, παρὰ ἀπ' τὴ γλῶσσα μας καὶ γνωρίζουμε τοὺς ἄλλους ἀπ' τὴ γλῶσσα τους. Ὅποιος παίρνει μέρος στὸ γλωσσικό μας παιχνίδι, παίρνει μέρος στὸ παιχνίδι τῆς ζωῆς μας. Ἡ γλῶσσα μᾶς δίνει πιστοποιητικό. Συμβαίνει καμμιά φορά μερικοὶ νὰ “ξεπέφτουν”. Τὸ ἀκοῦμε· ἡ γλῶσσα τους ἔγινε διαφορετικὴ· ὑπέκυψαν στὴν πίεση τῆς ἀστικῆς κοινωνίας. Μᾶς “κριτικάρουν”, ξεφεύγουν ἀπ' τὴν κοινὴν μας βάση· ὑποστηρίζουν παρ' ὅλ' αὐτὰ πῶς θέλουν τὸν σοσιαλισμό. Εἶναι ὑποκριτές· εἶναι ρεβιζιονιστές· εἶναι μεταρρυθμιστές· εἶναι “δεξιοί”»². Ἡ ἀντίθεσις αὕτη δὲν εἶναι ἀπλῶς θεωρητικὸν πρόβλημα, ἀλλ' ἐπανειλημμένως ζήτημα ζωῆς ἢ θανάτου. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἀκόμη σκοτώνονται ἄνθρωποι «γιά ἓνα γλωσσικὸ θέμα», ὅπως ἀνεγράφη πρὸ μηνῶν εἰς τὸν ἡμερήσιον τύπον: «Βίαιαι συγκρούσεις ἐσημειώθησαν εἰς τὸ Καρατσί μεταξὺ δύο

1. W. von Humboldt: Über das vergleichende Sprachstudium - (Schriften zur Sprachphilosophie, ἐξδ. A. Flitner - C. Giel, Stuttgart 1963, σ. 20)

2. «Die Zeit», 26 Μαρτίου 1972

Σ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

άλληλομαχομένων φυλῶν, τῶν Ούντου καὶ τῶν Σίντι. Αἱ πρῶται πληροφορίες ἀναφέρουν, ὅτι τοῦλάχιστον 54 ἄτομα ἐφονεύθησαν καὶ πολλὰ περισσότερα ἐτραυματίσθησαν. Αἱ ταραχαὶ ἤρχισαν μετὰ τὴν δημοσίευσιν νόμου, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ διάλεκτος τῶν Σίντι ἀναγνωρίζεται ὡς ἡ μόνη ἐπίσημος γλῶσσα εἰς τὴν ἐπαρχίαν Σίντ, πρᾶγμα ποῦ προεκάλεσε τὴν ὀργὴν τῶν Ούντου, οἱ ὁποῖοι διεκδικοῦν γλωσσικὴν ἰσότητα»¹.

Ἐν τούτοις ἡ γλῶσσα δὲν ἐχώρισεν, ἀλλὰ βασικῶς σ υ ν ἔ δ ε σ ε τοὺς ἀνθρώπους μετὰ τῶν. Ἐφ' ὅσον εἶχε τὴν δυνατότητα νὰ παραστήσῃ τὰ πράγματα, χωρὶς νὰ εἶναι παρόντα, μετεβίβασε τὴν ἐμπειρίαν τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου εἰς τὸν ἄλλον. Ἐφ' ὅσον ἐδήλωσε τὴν κοινὴν ἀντίληψιν τοῦ κόσμου, ἀπέδειξε τὴν συγγένειαν τῶν ἀνθρώπων. Ἐφ' ὅσον ὁ θεὸς ὠμίλησε μίαν ὠρισμένην διάλεκτον, ἡ γλῶσσα του ἔγινε κανονισμὸς ζωῆς, προϋπόθεσις τῆς εὐσεβείας καὶ δεσμὸς τῶν πιστευόντων. Ἡ ζωὴ βεβαίως μετεκινεῖτο καὶ μετέβαλλε τὴν ἔκφρασίν της. Ἡ παλαιὰ γλῶσσα συνεκράτησε διὰ τοῦτο τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ πνεῦμα τῆς παραδόσεως. Ὅσον μεγαλύτερα ἦτο ἡ ἀπόστασις τῶν προγόνων, τόσον περισσότερον ἐξεθειάζετο ἡ πνευματικὴ των παρακαταθήκη, ὥστε οἱ Αἰγύπτιοι π.χ. νὰ θεωρήσουν τὰ ἱερογλυφικὰ ὡς «γλῶσσαν τῶν θεῶν»².

Ἐφ' ὅσον ὑπεχρέωσε τὸν θεῖον κόσμον νὰ παγιώσῃ διὰ τῆς γραφῆς τὴν θέλησίν του, ἡ γλῶσσα ἐτάχθη ἐναντίον τοῦ χρόνου. Ἀπέρριψε τὴν ἀλλαγὴν ἐκ τοῦ τομέως τῆς εὐσεβείας καὶ παρουσίασεν ὡς ἀρετὴν τὴν συμφωνίαν πρὸς ὅ,τι δὲν μεταβάλλεται, πρὸς τὸ «ἀεὶ ὄν», τὴν

1. «Ἀκρόπολις», 12 Ἰουλίου 1972

2. D. D i r i n g e r: The Alphabet, London 1947, σ. 58

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

«αίωνιότητα». Εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ γραπτὸς λόγος ἐδημιούργησεν ἓνα κόσμον, ὁ ὁποῖος ἴσχυεν «ἀεὶ ὡσαύτως κατὰ ταῦτά»¹ καὶ διὰ τοῦτο ἀπεδοκίμαζε τὴν πραγματικότητα — ἐπειδὴ ἀλλάσσει μορφήν — ὡς ἀναξίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐὰν ἡ Πλατωνικὴ φιλοσοφία ἐμφανίζεται ὡς «μεταφυσικὴ τῆς γραφῆς»² γενικῶς, ὁ Χριστιανισμὸς παρουσιάζεται ὡς θρησκεία δύο συγκεκριμένων κειμένων. Περὶ τὸ τέλος τοῦ 12ου αἰῶνος — εἰς μίαν ἐποχὴν ἀποφασιστικῶν διὰ τὸ Εὐρωπαϊκὸν πνεῦμα μεταβολῶν εἰς τὸν τρόπον ζωῆς, ἡ ὁποία διωχέτευσε γλωσσικῶς τὴν ἔντασιν τῆς εἰς τὸ ἐπίθετον «ponus»³ — ὁ ἄββᾶς Ἰωακείμ de Floris θὰ κηρύξη τὸ τέλος τῆς βασιλείας «τοῦ Πατρός», εἰς τὴν ὁποίαν ἀντιστοιχεῖ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη καὶ τῆς ἐξουσίας «τοῦ Υἱοῦ», εἰς τὴν ὁποίαν ἀντιστοιχεῖ ἡ Καινὴ Διαθήκη, διὰ νὰ προαναγγείλῃ τὴν ἐπικράτησιν «τοῦ Πνεύματος», τὸ ὁποῖον δὲν χρειάζεται γραπτὴν μαρτυρίαν. Τὰ πράγματα δὲν θὰ συμβαίνουν ἔκτοτε «carnaliter» ἢ «literaliter», ἀλλὰ «spiritualiter»⁴. Ἡ ἀπόρριψις τῆς ἐγγράφου ἐγγυήσεως διὰ τὴν ζωὴν χαρακτηρίζει τοὺς μεταβατικοὺς καιροὺς τῆς ἱστορίας, ὅποτε τὸ πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νὰ τεθῆ ἐξ ἀρχῆς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐξαναγκάζει τὸν λόγον νὰ ταπεινωθῆ καὶ νὰ ἐρωτηθῆ, τί ἀκριβῶς συντελεῖται εἰς τὸν κόσμον καὶ ἰδίως πῶς συμβαίνει, ὥστε νὰ χαρακτηρίζη τὰ πράγματα,

1. Πλάτωνος: Φαίδωνος 79 D

2. A. V a r a g n a c: Vers une autre Europe («L'homme avant l'Écriture», ἔκδ. A. V a r a g n a c, Paris 1959, σ. 414)

3. M. - D. C h e n u: L'éveil de la conscience dans la civilisation médiévale, Montreal - Paris 1969, σ. 15

4. In Ieremiam Prophetam, Coloniae MDLXXVII, πρόλογος, σ. 387. Πρβλ. E. B e n z: Ecclesia Spiritualis, Stuttgart 1934, σ. 15

Σ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

χωρίς να ἐλέγχει τὴν συμπεριφορὰν των. Πρὸ παντὸς ἄλλου διὰ τοῦτο ἀπαιτεῖται τὴν ἐποχὴν αὐτὴν μία νέα πνευματικὴ κάλυψις τῆς πραγματικότητος, ὥστε νὰ γνωρίζῃ ὁ ἄνθρωπος, τί σημαίνουν καὶ πῶς ἀντιμετωπίζονται τὰ φαινόμενα, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται ἡ ζωὴ του.

Τὸ κύριον μέλημα τοῦ λόγου τῶν ἐπαναστατικῶν περιόδων τοῦ πνεύματος εἶναι ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῶν ἱστορικῶν του δεσμεύσεων. Τόσον τὸ παρελθὸν ὅσον καὶ τὸ παρὸν δημιουργοῦν τότε καταστάσεις, τῶν ὁποίων ὁ ἄνθρωπος δὲν ἀποτελεῖ τὸν ἐνεργητικὸν παράγοντα, ἀλλὰ τὴν πρώτην ὕλην. Ἐπιβιώσεις μιᾶς ἐμπειρίας, ἡ ὁποία ἔπαυσε νὰ στηρίζεται εἰς τὰ δεδομένα τῆς ζωῆς καὶ ἀπαιτήσεις κοινωνικοῦ χαρακτῆρος, τῶν ὁποίων δὲν διαφαίνεται ὁ στόχος, καθορίζουν τότε τὴν ἔκφρασιν τοῦ ἀνθρώπου, χωρὶς ἐκεῖνος νὰ τὸ ὑποπτεύῃ καὶ νὰ εἶναι κατ' ἀκολουθίαν κύριος τῆς ὑπάρξεώς του. Βασικῶς ἡ κατάστασις αὐτὴ ἐχαρακτήρισε τὴν ζωὴν, προτοῦ ἡ γλῶσσα περιορίσῃ τὰ ὄντα πνευματικῶς, εἰς τρόπον ὥστε ἡ ὀνομασία των νὰ εἶναι ὑπόδειξις διὰ τὴν πρακτικὴν των ἀντιμετώπισιν. Ὡς ἠχητικὸς ὅμως συμβολισμὸς τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ περιβάλλοντος ὁ λόγος ἐδημιούργησε μιᾶν νέαν πραγματικότητα, ἡ ὁποία δὲν ὑπῆρχεν ἐκτός, ἀλλ' ἐν τὸς τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκτοτε ὁ κόσμος τῶν ὁρατῶν πραγμάτων ἀπετέλεσε μιᾶν μόνον περιοχὴν τοῦ γλωσσικοῦ κόσμου. Τὸ γεγονὸς εἶναι δύσκολον νὰ ὑπερεκτιμηθῇ, διότι προεκάλεσεν ἐνδιαφέροντα, ἡ ἀνάπτυξις τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ὁ πνευματικὸς βίος. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι πλέον ἐξάρτημα τοῦ σύμπαντος, ἀλλὰ σύμπαν ὁ ἴδιος· δὲν ὑποτάσσεται εἰς τὰ πράγματα, ἀλλὰ τὰ χρησιμοποιεῖ, ὅπως νομίζει, ὅτι τὸν

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

έξυπηρετοῦν. Ἡ «τεχνική» ἀπεκορύφωσε τὴν μετάθεσιν τοῦ ἐπιτακτικοῦ παράγοντος ἐκ τοῦ περιβάλλοντος εἰς τὴν γλῶσσαν, ἢ ὅποια περιέβαλε τὸ περιβάλλον, διὰ νὰ τοῦ ὀρίση, πῶς ἔπρεπε νὰ φέρεται. Τὸ ἠχητικὸν παράστημα τῶν ἐμπειρικῶν φαινομένων ἐπαγίωσε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν κοσμικὴν διαγωγὴν. Αὐτὸ συνέβη πιθανῶς τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὅποιαν ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὅποιος, «ἐὰν θεωρηθῆ βιολογικῶς, δὲν θὰ εἶχε δικαίωμα ὑπάρξεως», ἀλλὰ «θὰ ἔπρεπεν ἀπὸ καιροῦ νὰ εἶχεν ἐξαφανισθῆ»¹, προσέκρουσεν εἰς τὰ φυσικὰ του ὄρια, ὥστε νὰ χρειασθῆ ἐκτὸς τῆς μυϊκῆς του ἰκανότητος ἄλλον τρόπον ἀγῶνος, διὰ νὰ ζήσῃ. Τὸ ἐναρκτήριον διὰ τοῦτο γεγονὸς τοῦ πνεύματος δὲν ἐξυπηρετήσεν ἀρχικῶς τὴν συνεννόησιν, ἀλλ' ἐπέβαλε τὴν πρόθεσιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν κόσμον χωρὶς τὴν μεσολάβησιν τοῦ σώματος. Προϋπόθεσις του ὑπῆρξε διὰ τοῦτο ἡ πίστις, ὅτι αὐτὰ τὰ ὅποια ὑποπίπτουν εἰς τὴν ἀντίληψιν, ἔχουν «ψυχὴν», εἶναι δηλαδὴ προικισμένα μὲ θέλησιν. Ἐὰν δὲν ἴσχυεν ἡ ἀνιμιστικὴ αὐτὴ βεβαιότης, ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ διέτασσε τὰ πράγματα νὰ συμπεριφερθοῦν, ὅπως ἀρμόζει ταυτοχρόνως εἰς ἐκεῖνον καὶ εἰς τὴν φύσιν των.

Εἰς τὴν μαγικὴν τῆς ἀφეთηρίαν ἡ γλῶσσα διὰ τὸν λόγον αὐτὸν δὲν ἐκφράζει ἀπλῶς μίαν ἀπαίτησιν, ἀλλὰ τὴν ἐφαρμόζει ἐπὶ τῆς πραγματικότητος. Συνδυάζει τὴν ὑποκειμενικὴν καὶ τὴν φυσικὴν ἀνάγκην καὶ παρουσιάζεται ὡς πρώτη σύνθεσις τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ὕλης. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἐγκαινιάζει τὴν τεχνικὴν δραστηριότητα ἐπὶ τῆς γῆς: εἶναι «τὸ πρῶτον ἐργαλεῖον διὰ τὴν κατασκευὴν

1. J. M. Bochenski: Wege zum philosophischen Denken, Freiburg i. Br. 1961³, σ. 82

πραγμάτων»¹, ὁ ἀρχικὸς ἐξαναγκασμὸς τῆς φύσεως νὰ ἐκπληρώσῃ σκοπούς, τοὺς ὁποίους δὲν ἔθεσεν. Ὅχι μόνον δὲν ἔχουν ἔκτοτε τὰ δεδομένα τῆς ἐμπειρίας τὴν δυνατότητα νὰ εἶναι ἀκαταλόγιστα, ἀλλ' ὀφείλουν νὰ ἐφαρμόσουν τὸ σχέδιον τοῦ ἀνθρώπου: νὰ ὑπηρετοῦν τὸν ἄνθρωπον ἐντὸς πνευματικῶν ἔργων, διὰ τῶν ὁποίων ἐλέγχεται ἡ δύναμις των. Ὅ,τι λέγεται «τεχνική», ἐγεννήθη οὐσιαστικῶς τὴν στιγμὴν τῆς γλωσσικῆς πολιτογραφίσεως τῶν φυσικῶν ὄντων εἰς τὸ κράτος τοῦ πνεύματος. Ἐὰν εἰς τὴν ἐποχὴν μας ὁ ἄνθρωπος κατασκευάζῃ ἀντὶ λέξεων μηχανήματα, δὲν ὑπερενίκησε τὴν γλωσσικὴν του καταγωγὴν, ἀλλὰ τὴν ἀπεκορύφωσε. Ὡς ἐννοιολογικὴ δυνατότης ἡ γλῶσσα διατρέχει ἐπομένως τὸν κίνδυνον νὰ προσλάβῃ μουσιακὸν χαρακτήρα, εἰς τὸν δὲν μεταβάλλῃ προοπτικὴν. Εἰς τὴν δεδομένην μορφήν του ὁ κόσμος ἔχει κατακτηθῆ· εἰς τὴν ἱστορικὴν του κατεύθυνσιν εἶναι ἀκόμη ἀδέσποτος.

1. H. Delacroix: Les grands problèmes de la vie mentale, Paris 1941, σ. 130. Πρὸς J. Lavigne: L'inquiétude humaine, Paris 1953, σ. 82

* * *

«Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», Σεπτέμβριος — Ὀκτώβριος 1972, σελ. 610 — 618.